

قاشقايى توركلرى ايران اولكه سينده

اسدالله مردانى رحيمى

ألما يولو: تاريخ بويو ياشايان دونيا توركلرى نينگ بير اؤنملى (مهم) و قدرتلى قولو قاشقايى توركلرى دير كى ايرانينگ گونئيبنده مينگلر ايل دير كى ياشاماقداديرلار. بئله نظره گلير كى اوللار، انگ قديم زاماندا بو اولكه ده ياشاميش و ياشاييرلار؛ چونكو داغلار، چايلار، بولاقلار، كندلر، شهرلر و ايالتلرى كى ايرانينگ گونئيبنده، و حتى «ايران» كلمه سى نينگ آديدا توركو سؤز دور.

ايندى قاشقاييلار فارس (پارت يا اشكانيلر كى توركلر اجدادى دير)، خوزستان (غزستان، غز يا اوغوز توركلرى نينگ يثرى)، اصفهان، بوشهر (بوشور، داغ و ايستى يثرى)، بختيارى، كوه گيلويه و بويرا احمد (چاميرلى داغ و احمد بويروغو، احمد هديه اندن يثرى)، هورموزگان (هورملو يثرى، داغ و ايستى يثرى)، كرمان (قيرمان، قييرملى يثرى، اكرى يثرى) و ... ايالتلرينده ۳ تا ۴ ميليون تورك نوفوسوئنان ياشاييرلار.

اولور دئيه نك كى قاشقاييلار ايرانينگ هامى ميللتلريندن اؤنجه و ايلرى يانى ۷۰۰۰ ايل بوندا قابق بو ايالتلرده ياشاميش و ياشاييرلار؛ اما تاجيكلر (ايندىكى فارس ديللى خلق) ۲۹۰۰ ايل بوندا قابق ايرانا گل ميشلر و اوللارينگ اولكى اولكه لرى تاجيكستان و افغانستان ايميش كى ايرانا مهاجرت انديميشلر و اسلام زامانيندا كى ساسانيلر حاكميتى تامام اولور، تاجيكلر اؤزلرينى توركلره (ايرانينگ گونئيبنده كى قاشقاييلار كى پارت قبيله سيندن ايميشلر) منسوب انديرلر تا عرب هوجوموندا قورتارالار؛ ائله بو خاطره اسلام زامانيندا سورا تاجيكلر اؤزلرينى پارت، پارس يا فارس بيلديلر و پارس آديئنان ايرانينگ گونئيبنده قاشقاييلارينان بيرليكه ياشايدلار و پارت آديدا اوندان سورا پارس يا فارس اولدو؛ ائله

حاکمىيەتە يىتىشىدىلەر ۋە بو حاكىملار خفقان ۋە باسقىلىغىنان ايندى يە قەدە ر داوام
ائدمىشلەر.
قاشقايى تۈركلىرى عموماً ايكى بۇلۇمە بۇلونور :

۱- كۆچرى ائللەر : بو ائللەر ياي گۈنلىرى يايلاغا ۋە قىش گۈنلىرى قىشلاغا گىدىرلەر ۋە
كۆچرى حالدا ياشايدۇلار؛ بو كۆچرى ائللەر ايكى بۇلۇمە دۇر : الف) اۇ ائللەر كى انگ
قىدىمدن يانى سومرلەر (چامورلار) دۇرۇندان ايندى يە قەدە ر ايرانىنگ گۈنئىيندە
ياشايدۇ ۋە ياشاماقتا دۇرلار. ب) كۆچرى ائللەر كى آيرى - آيرى ۋە باشقا اۋلكە
لردن گلمىشلەر ۋە ايرانىنگ گۈنئىيندە كى تۈركلىرىن بىرلشمىش ۋە قاشقايى
اۇلموشلار؛ بو ائللرىنگ چۇخو آذربايجان، تۈركىيە، قفقاز، چىن، ازبكىستان،
قىرغىزىستان، تۈركمىستان، سوريە، شام ۋە ... دن گلمىشلەر كى بو مطلبلىرى
گۇرسدن آرتىق آشىقلار شعرلىرى دىر كى ھەر قىبىلە اينن اۇز اۋلكە لر يندن
كۆچۈب گلندە، بو شعرلىرى سازىنان ۋە سۇزۇنن چالمىشلار ۋە دىمىشلەر ۋە ايندىدە
بو شعرلەر قاشقايىلار ايچىندە دىيىلەر ۋە سازىنان چالىنىر؛ مثلاً آشاقداكى شعرلەر
دقت اۇلونسىا، بىلرە ك كى بو كۆچرى ائللەر ھانسى اۋلكە دن گلمىشلەر :

* صابا قونداك استامبولونگ دۇزۇنە قوش آتاراك اۇردىگىنە

* آچدىم اۇتاغىنگ آغزىنى گۇردۇم تۈركمىنگ قىزىنى اگىلدىم اۇدۇم اۇزۇنۇ
ياتمىش اۇيانماز اۇيانماز

* بو يۇل گىدىر تىرىزە قناتى رىزە رىزە خۇدام بىر يۇل وئر بىزە
بىز گىدە ك اۋلكە مىزە

* سارايبىل گردنىم گىردى بو باغا اۇنونگ عصمتىندىن گۈلە نور ياغا

دارايىب تىللىرىن تۇكۇب دىرناغا ھاوا ائدىب ھىترخاندىن گلايور

* آرزولوم (ارض روم) داغىدىر آلچاق اۋجە لر كۆچن بازىرگان دىر قونان خوجە لر

يار آيرى دۇشە لى ياتمام گىجە لر نە موشكول حال اولور يار آيرىلىغى

و يا :

* آرزولوم داغىندا بىر قوش اۇلايدىم گلىب گىندىنن يۇلداش اۇلايدىم

بىر بىلن كىمسە ئىن سىرداش اۇلايدىم باخام گۇرم يار اۋلكە سى ھاندا دىر

و خولاصه :

* ایراندان، توراندان، چین گۆزلی گورجوستانیڭ آغیر-آغیر ائللری
باھاریڭ فصلی نینگ قونچا گۆللی شئیدا بولبوللاری قوربانینگ سنینگ

۲- قاشقاییلاری کی ایالتلرده، شهرلرده، کندلرده، داغلاردا، بولاقلار اوستونده و ...
قالمیشلار و کۆچمه میشلر و قدیم زامانلاردان قالاری اوبالار و آبادیلرده
باشامیشلار و قالاری ائللر آدلانمیش دیر؛ بو قالاری ائللره «قالاج» یا «خالاج»
دئییرلمیش؛ خالاج کلمه سینه خَلج، خَلج، خلیج و ... ده دئییلیمیش کی خلیج
ایندی کۆرفز معناسیندا دیر و خلیج فارس اصلینده پارتلاریڭ قالان ائللری
معناسیندا دیر کی بو ائللر کۆرفز و دنگیزینگ قیراغیندا یانی ایرانینگ گۆنئیینده
قالارمیشلار و بیز بو گۆنده گۆرورۆک کی ایرانینگ گۆنئیینده کی شهرلر، کندلر،
چایلار، داغلار و ... هامیسی تۆرکو آد دیر کی پهلوی زامانیندان بری چوخونونگ
آدی دئییشیلیمیش کی اگر ایندی هامیسی یازیلسا بیر سۆزلۆک کیتابی گره ک
یازیلای؛ اما بیز بوردا فقط بیر نچچه بو شهرلردن آد آپاریب و معناسینی یازاراک
کی اصلی معنالاری بیلینسین:

شیراز : شئر (آسلان) + آز = آس (بیر تۆرک قبیله سی نینگ آدی) که شعراس = شیراز : آس قبیله
سی کی آسلان تکین جسور دور.

بۆشۆر (بوشهر) : قاشقایی تۆرکلری بوشهره بۆشۆر دئییرلر و بۆشۆر (داغ یئر، ایستی و یانديران یئر)
بۆشۆرمک = بیشیرمک = پیشیرمک مصدریندن دۆزلمیش دیر.

کازیران (کازرون) : بو کلمه تۆرک دیلینده کازماک = قازماق مصدریندن دیر کی کازیرغان (یئری
کی قازیلیمیش، چوقور یئر) ایمیش و قاشقاییلار کازیران دئییرلر؛ اما تاجیکلر کازرون یازمیشلار.

قیر : قیر کلمه سی بیر تۆرکۆ کلمه دیر کی معناسی سینیر (مرز) دیر؛ بو مکان کی ایندی شهر دیر،
اویغور و اوغوز تۆرکلری نینگ مرزلری ایمیش.

یاسوج : بو کلمه اصلینده یاستی اۆج = یاستیج = یاسیج ایمیش کی ایندیده یاسیج دئییلیر؛ ۶۰ ایل
بوندان قاباق بوردا اصلا شهر یوخوموش و بیر منطقه و بیر کۆچۆک کند ایمیش کی علی اکبر دهخدا
اۆز سۆزلۆگۆنده یازیر : «یاسوج = یاسیج نام روستایی از دهستان اردکان فارس.» و بو منطقه ده

آغاچلاری وار دیر کی اوللاردان اوخ یاپیلیرمیش و بو اوخلارینگ اولجونو یاستی اندرمیشلر؛ بو خاطره او منطقه نینگ آدی **یاستی اوچ = یاستیچ = یاسیچ** قالمیش و ایندی **یاسوج** یازیلیر.

گج کور اوغلو (گچساران) : قاشقایی تورکلی گچساران (دو گنبدان) منطقه سیننه **گج کور اوغلو** (گج کور اوغلو) دیه لرلر، رضا شاه زامانیندان سورا آدی **گچساران** اولموش دور؛ **گج کور اوغلو** نونگ گونئیینده داغ اوستونده بیر بویوک مزار وار کی قاشقاییلار دئییرلر **کور اوغلو** مزاری دیر؛ ائله بو خاطره کور اوغلو نونگ بو منطقه ده یاشاماغینا اینانیرلار و منطقه نینگ آدیدا قدیم زاماندا بری **گج کور اوغلو** اولموش دور کی ایندی **گچساران** یازیلیر.

بورازگان (برازجان) : **برازجان** آدی اصلینده **بورازگان** (ساواش یئر، ساواش منیدانی) دیر کی قاشقاییلار **بورازگان** و تاجیک دیلینده **برازجان** اولموش دور.

آباده : آباده کلمه سی تورک دیلینده کی **اوبا = اووا** (آبادی) کلمه سی اینن بیر دیر کی بو شکلره چیخمیش دیر : **اوبا ← اوباد ← آباد؛ آباده (آباد + اک) = آباد یئر** یانی یئر کی آباد دیر معناسیندا دیر.

فیروزآباد : **فیروزآباد** نینگ انگ قدیمکی آدی **قور** ایمیش کی قاشقایی تورکجه سینده باتلاق معناسیندا دیر و بیلیریک کی فیروزآباد نینگ انگ قدیمکی یئر اردشیر بابکان کاخی دیر کی اوردن بیر بویوک بولاق واردیر کی هم بولاق دیر و هم باتلاق؛ **قور** کلمه سیننه **گور** یا **جوردا** دئییلیمیش و یازیلیمیش دیر؛ ایندیکی آدیدا **فیروز آباد** دیر کی **فیروز** یا **فرز** قاشقایی دیلینده بیر بیتگی آدی دیر کی بو بیتگیدن او منطقه ده چوخ وار دیر؛ ائله بو خاطره بو منطقه نینگ آدی **فرز اوبا** یا **فیروز آباد** اولموش دور.

گمبرون (بندر عباس) : بندر عباس کی **بندر گمبرون** دا دئییلیمیش دیر قاشقایی دیلینده **قومبورون** (بورون یا دامغا کی قومدان یاپیلیمیش) دیر کی اوندان سورا **گومبورون** و **گمبرون** دئییلیمیش و پرتقاللیلار اورایی ایشغال ائندن سورا، شاه عباس زامانیندا گئری آلیندی و آدی **بندر عباس** اولدو.

مردشت (مروذشت) : **مر** کلمه سی تورک دیلینده **گوزل** و **گورمه** لی یئر، یاخشی و باخیشلی یئر دئییلیر؛ مثلاً : **مراغه، مراوه، مره غنی، مرند** و ... **هامیسی** یئرلر آدی دیر کی **گورمه** لی و **گوزل** دیرلر؛ البته قاشقایی دیلینده **مر** کلمه سی **یوز = اوژ = ۱۰۰** معناسیندا دا دیر کی بو خاطره قاشقایی دیلینده **مردشت** کلمه سی یکی معنا واری دیر. ۱- **گوزل** و **باخیشلی** دشت. ۲- **یوز** دشت، دشت یا چؤل کی چوخ گنیشلی و گنگ اول. تاجیک ادبیاتیندا **مردشت** کلمه سینی **مروذشت** یازمیشلار و دئییرلر.

اقلید : هم قاشقاییلار و همده تاجیکلر بو شهر و منطقه نینگ آدینا **اقلید** دئییرلر کی قاشقایی دیلینده معناسی **سراب = سراپ = سو** باشی دیر؛ **اقلید** کلمه سی **اقلید** و **اقلید** اولموش دور.

چیغا (صغاد) : **صغاد** شهری بیر کویوک داغ آیاغیندا دیر کی تورکلر کویوک داغا چیغا یا چیخا دئییرلر؛ **هلزده** قاشقاییلار و تاجیکلر کی اوردن یاشییرلار، بو شهره چیغا یا چوغا دئییرلر؛ **چیغا = چیخا =**

چوڤا (اُو داغ كى باشينا گندمك چتين دئييل و راحتليغا انسان اوستونه چيخا بيلر، كوچوك داغ، تپه) ايرانيڭ گونئييىنده نچه داغ يا تپه آدى دپر كى هاميسى قاشقاييلار منطقه سينده دير.

هر حالدا بو شهرلرنيڭ ساييسى چوخ چوخ دور كى اولماز هاميسىنى بير مقاله ده يازانگ، اما بيز بوردا نچه شهر آدينا فقط ايشاره اندرك تا بيلينه كى بو آدلار هاميسى توركو سوز دور : **قوموشا** (قمشه، شهرضا)، **اوروجون** (بروجن، شهر يثري، او يثري كى شهر بينا اولونموش)، **تاغان** (دهقان، اوراكي تاق آجاي وار، تاق بير آجاي آدى دپر)، **سوموروم** (سميرم، سومرلر يثري)، **چنغادك** (تپه لى يثري، كوچوك داغلى يثري)، **ارسنجان** (ارلر و كيشيلر اولومه گندن يثري)، **آغاجارى** (ارلر و كيشيلرى كى آجاي يبييه سى دير)، **بايرام** (بيرم، گوزل و گورمه لى يثري) و ...

متأسفانه تاريخچيلر و سياحيلار قاشقاييلارنيڭ قالان ائللرى ياني خالاجلاردان آدا پارماميشلار؛ چونكو قاشقاييلارنيڭ كوچرى ائللرى آرتيق چاليشان و جسور ايميشلر، آرتيق گوزه گلميش و تاريخچيلر فقط كوچرى ائللرى قاشقايي بيلميشلر و بيلمزليكن قالارى ائللرى كى شهرلر و كندلرده ياشاميشلار، تاجيك حيس اندميشلر و اوللارى تاجيك بيلميشلر؛ بو مساله رضاشاه زامانيندان ايندى يه قده ر آرتيق جانلانميش و گونئي توركلرى نينگ چوخو تاجيك ديللى اولموشلار؛ بير ياندىن داهيدا چونكو قاشقاييلاردا نه تلويزيون وار و نه راديو، باشارماميشلار اوز ديللريندن، فرهنگلريندن، فولكلورلارنيڭدان دفاع انده لر.

بيز اومود واريميز كى آنا ياسا (قانون اساسى) نينگ ۱۵ يمكى اصلى اجرا و عملى اولونا تا قاشقاييلاردا باشارا اوز ديللرينى، فولكلورلارنيڭنى، فرهنگلرينى و ... ساخلادالار.